

Zdzisław Wołk*

ROLA PRACY ZAWODOWEJ W POWRACANIU NA DROGĘ EDUKACJI OSÓB PRZERYWAJĄCYCH KSZTAŁCENIE

Wśród zadań rozwojowych przypisanych do kolejnych wielkich er w życiu człowieka szczególne znaczenie przypada uczeniu się i pracy zawodowej. Uczenie się jest formą dominującej aktywności w okresie dzieciństwa i młodości, natomiast praca zawodowa realizowana jest przez wszystkie kolejne ery dorosłości (Pietrasieński 1996, s. 24). Znaczące jest, że „rozwój człowieka dokonuje się w biegu jego doświadczeń życiowych, a występujące w życiu etapy są powiązane z okresami następnymi, zaś zadania życiowe i doświadczenia biograficzne przeżywane w temporalnych fazach życia mają znaczenie i skutki dla całego przeciągu ludzkiej biografii” (Piorunek 2004, s. 15). Edukacja jest zadaniem rozwojowym, które zachodzi w trakcie całego życia człowieka, a jednym ze stawianych przed nią zadań jest przygotowanie do wykonywania pracy zawodowej. Edukacja i rynek pracy oddziałują na siebie i wzajemnie wpływają na swój kształt (Krawczyk 2011, s. 358). Wiele uwagi poświęca się więc na poszukiwanie sposobów możliwie najlepszego dopasowania szkoła – rynek pracy, tak, aby możliwie najpełniej wykorzystać pracownika i jego zasoby własne na rzecz organizacji firmy i osiągnięcia przez pracodawcę jak największego zysku (Beck 2002, s. 228). Pomimo to wciąż występuje brak spójności pomiędzy działalnością systemu edukacji i gospodarką. Osłabia to motywację uczniów do nauki, powoduje, że wielu z nich nie dostrzega jej praktycznej przydatności w przyszłej pracy. Szczególny jednak problem wiąże się z osobami, które przerywają kształcenie. Jako że zazwyczaj wywodzą się one ze środowisk dysfunkcyjnych, ich niewystarczające wykształcenie i brak kwalifikacji dodatkowo pogłębiają społeczną przepaść i w sposób znaczący przyczyniają się do życia w izolacji społecznej (Krawczyk 2011, s. 351). W sposób nagły, bez przygotowania i niezbędnych zasobów, trafiają one na próg system szkolny – praca zawodowa. Jego pokonanie stanowi poważne wyzwanie dla wszystkich znajdujących się na nim młodych ludzi. Trudność jest tym większa, że towarzyszy mu wiele innych poważnych problemów, a przy tym jest realizowane w złożonych okolicznościach związanych z wchodzeniem w dorosłość. Uzyskane wykształcenie i nabyte kwalifikacje sprzyjają realizacji kariery zawodowej. Wiedza

* **Zdzisław Wołk**, prof. zw. dr hab. – Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, Katedra Pedagogiki Społecznej; e-mail: Z.Wolk@ips.uz.zgora.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2846-6246>.

stanowi podstawowy zasób osoby wykształconej, która jest usytuowana w centrum społeczeństwa wiedzy (Drucker 1999, s. 171). Im wyższy jest poziom wykorzystania szans edukacyjnych, tym większe prawdopodobieństwo szerokiej dostępności szans życiowych, toteż bez odpowiedniego wykształcenia nie można sprawnie funkcjonować we współczesnym społeczeństwie (Wilk i Rzymelka-Fraćkiewicz 2010, s. 183). Kwalifikacje formalne, ale także nieformalne związane z ukończeniem kształcenia przyczyniają się do powodzenia na rynku pracy, ułatwiają procesy adaptacji zawodowej oraz sprzyjają pomysłnym rozwiązaniom problemów na kolejnych etapach rozwoju zawodowego (Plewka 2015, s. 136). Umożliwiają też łatwiejsze i korzystniejsze sytuowanie się w strukturze firmy (Robbins 1998, s. 357). Osoby, które nie dokończyły nauki szkolnej, są wspomnianych zasobów pozbawione, znajdują się więc w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy. Ich sytuacja stanowi poważny problem społeczny, którego rozwiązanie jest jednym z priorytetów polityki edukacyjnej Unii Europejskiej (Delors 1998, s. 143). Za osoby wcześniej kończące naukę (Early School Leavers – ELS) uważane są „osoby w wieku 18-24 lata, które uzyskały wykształcenie gimnazjalne lub niepełne wykształcenie ponadgimnazjalne krótsze niż 2 lata” (Borkowska 2013, s. 51). W Polsce osób opuszczających system szkolny z bardzo niskimi kwalifikacjami, niepodjęających jednocześnie żadnych starań o dalszą naukę czy doksztalcenie, jest około 5,0% (Miś, Piekłus 2013, s. 106). Osób dorosłych, które wcześniej zakończyły naukę szkolną, jest około 0,5% (Komisja Europejska 2011, s. 10). Można więc przypuszczać, że około co dziesiąta osoba przerywająca naukę w szkole nie wraca już na drogę edukacji formalnej. Jest to grupa potencjalnie skazana na społeczne wykluczenie (Szafranec 2011, s. 99). Potencjał tworzących ją osób na rynku pracy jest zdecydowanie mniejszy niż osób lepiej wykształconych, mających ukończone szkoły i związane z tym uprawnienia do dalszego kształcenia i wykonywania pracy. Społeczeństwo nie może jednak ich odrzucić jako ludzi mniej produktywnych, pomimo że nie wie, co z nimi zrobić (Handy 1999, s. 37). Problem stara się rozwiązywać system edukacji, jednakże jego działania mogą dotyczyć jedynie tych, którzy znajdują się pod jego wpływem, czyli uczniów zagrożonych porzuceniem nauki oraz tych, którzy powrócili do szkoły po jej przerwaniu. Natomiast osoby wypadające z edukacji, na rynku pracy rządzącym się regułami ekonomicznymi, są potencjalnie zagrożone bezrobociem lub koniecznością podejmowania prostych prac niewymagających kwalifikacji, czyli prac o niskim prestiżu i niskopłatnych. Poszukując zatrudnienia, mogą one napotykać liczne poważne komplikacje i utrudnienia ograniczające ich możliwości pozyskania satysfakcjonującej pracy. Po podjęciu pracy na ich drodze pojawiają się kolejne trudności. Doświadczane wcześniej sytuacje przy poszukiwaniu pracy, a także występujące już w trakcie jej wykonywania, wymuszają na nich ponowne podejmowanie aktywności edukacyjnej. Tym samym podjęciu pracy przez pracownika towarzyszy jego akceptacja powrotu do edukacji. Nowoczesne zakłady

pracy, realizując ideę uczących się organizacji, sprzyjają systematycznemu kształceniu się pracowników w różnych formach, stwarzając także możliwości podejmowania nauki przez tych, którzy wcześniej ją przerwali (Senge 2006, s. 350).

Rynek pracy i wykonywana praca zawodowa na wiele sposobów wpływają na podejście do nauki i decyzje edukacyjne osób dorosłych, ujawniając ich deficyty w zakresie kompetencji zawodowych wyniesionych z kształcenia szkolnego (Wołk 2011, s. 145). Osoby dorosłe bardziej niż ludzie młodzi uświadamiają sobie szczególne znaczenie edukacji dla przebiegu biografii zawodowej. Natomiast w okresie kształcenia, nawet na poziomie średnim, a niekiedy i wyższym, większość młodzieży zupełnie nie zajmuje się swoją przyszłością zawodową. Pomimo że w jej deklarowanych planach główne miejsce zajmuje edukacja postrzegana jako sposób na pomnożenie szans na rynku pracy, nie jest ona wiązana z antycypowaniem możliwości jej spożytkowania w przyszłej pracy zawodowej (Turska 2001, s. 329). Dla niej świat pracy jest odległy i bardzo abstrakcyjny, a kształcenie jest traktowane jako bieżące zadanie bez próby konkretyzowania jego przydatności w przyszłej pracy. Przerwanie nauki szkolnej jest dla niej raczej związane z bieżącą sytuacją, bez głębszej refleksji dotyczącej przyszłości zawodowej. To sprawia, że młodzież stanowi jedną z głównych grup zagrożonych bezrobociem i jego doświadczających (Turska 2001, s. 325). W 2018 roku w województwie lubuskim 34,8% młodzieży w wieku do 25 lat legitymowało się wykształceniem gimnazjalnym lub poniżej. 33,3% tej kategorii wiekowej mieszkańców województwa było zakwalifikowanych do długotrwale bezrobotnych (*Bezrobotni...* 2019, s. 28). Wskazuje to na występowanie mocnego związku pomiędzy niskim poziomem wykształcenia lub jego brakiem i bezrobociem długotrwałym. Wiele z tych osób wykazuje cechy NEET (*not in employment, education or training*). Młodzi ludzie po wkroczeniu w dorosłość natrafiają na kolejne zadania rozwojowe wymagające dużego zaangażowania i wzięcia odpowiedzialności za siebie i innych, ograniczające możliwości podejmowania nauki (Czerniawska 2007, s. 17). Bez kształcenia się ich wypełnianie jest niewykonalne, więc osoby, które się go nie podejmą, skazują się na trwałe wykluczenie. Perspektywa uzyskania pracy, możliwość zmiany swojej sytuacji mogą stanowić inspirację do przełamywania bariery niechęci do kształcenia.

Okoliczności i przyczyny porzucenia nauki szkolnej a praca zawodowa

Porzucenie nauki przez uczniów zazwyczaj następuje w wieku kilkunastu lat i kumuluje się na progu młodość – dorosłość, kiedy to już nie interweniuje obowiązek szkolny wymuszający pozostawanie w szkole. Wyłączenia na tym etapie zachodzą głównie w przypadku wystąpienia problemów w funkcjonowaniu rodziny, jak i w sytuacji niepowodzeń szkolnych (Kupisiewicz 2003, s. 563). Do najczęstszych przyczyn

rodziny zalicza się między innymi doświadczanie różnych postaci zjawiska patologii społecznej – ubóstwo, brak aspiracji, zaniedbanie opieki ze strony rodziców lub opiekunów, brak zainteresowania ze strony rodziców lub opiekunów, zakłócenia w relacjach z rodzicami i innymi członkami rodziny, emigracja któregoś z rodziców, problemy zdrowotne członków rodziny, śmierć rodzica. W środowisku domowym należy więc przede wszystkim doszukiwać się źródeł wypychających uczniów na margines edukacji przed ukończeniem szkoły.

Uczniowie nieradzący sobie z wypełnianiem obowiązków szkolnych, mający gorsze wyniki w nauce, sprawiający trudności lub problemy wychowawcze, raczej nie są osobami sukcesu, często wręcz przeciwnie – w szkole są stygmatyzowane jako osoby gorsze, skazane na porażki, rzadko doświadczające zadowolenia i docenienia. Ich „obraz własny” także jest negatywny. „Niespełnienie młodych ludzi rodzi często nudę, agresję, przestępczość. Młody człowiek, który nie spełnił się w pewnych warunkach, w innych ma szansę się spełnić” (Zaborowski 2001, s. 279). Niestety, jeśli na sprzyjające warunki nie natrafi, nie będzie miał możliwości do nabycia pozytywnych doświadczeń i spełnienia się. Wielu młodych pozostawionych samym sobie z czasem przemieszcza się więc na margines życia społecznego, gdzie w zastępczych, często patologicznych formach poszukuje uznania i satysfakcji. Ich wspomnienia z okresu szkolnego zazwyczaj nie są dobre, nierzadko wiążą się z poczuciem krzywdy, niesprawiedliwego traktowania w szkole przez nauczycieli i rówieśników, z lekceważeniem i niedocenieniem. W ich przypadku pojawia się rezygnacja z podejmowania wysiłków związanych z wypełnianiem obowiązków szkolnych, brak zaangażowania w naukę, nieznajdowanie w niej zadowolenia, a niekiedy porzucenie szkoły.

Przerwanie edukacji formalnej grozi nie tylko marginalizacją w sferze kształcenia, lecz także zepchnięciem na spiralę upadku, wiążącą się z uruchamianiem kolejnych negatywnych wyznaczników sytuacji jednostki. Porzucenie nauki w szkole przed jej ukończeniem sprawia, że niemożliwe staje się uzyskanie uprawnień i możliwości związanych z ukończeniem pełnego cyklu nauczania, w tym możliwości podjęcia w przyszłości nauki na kolejnym szczeblu nauczania. W ślad za tym ograniczone są możliwości zatrudnienia, nie tylko w zawodach, w których wymagane są kwalifikacje formalne (Wołk 2017, s. 167). Porzucający naukę uczeń zazwyczaj obniża swoją i tak niską samoocenę i sam skazuje się na marginalizację. Zazwyczaj nie myśli o przyszłości, a jeśli już – to, projektując swoją przyszłość, ogranicza plany i dążenia, niekiedy poszukuje zastępczych, często nieakceptowanych społecznie form osiągnięcia chwilowego zadowolenia i satysfakcji. Swoje kontakty redukuje do przebywania w gronie osób zmagających się z podobnymi problemami, toteż trudno mówić o skutecznym wsparciu społecznym z ich strony, a raczej ma miejsce utrwalanie się zajmowanej pozycji i statusu społecznego (Kozarzewski 2008, s. 173). Pomimo że poziom wykształcenia

nie przekłada się jednoznacznie na wyższy poziom dochodów i lepszy standard życia, osoby porzucające naukę w szkole częściej doświadczają trudności bytowych, są też mniej zaradne i mniej racjonalnie organizują swoje życie. Im bardziej wydłuża się okres braku kontaktów z edukacją, tym trudniej o powroty na jej ścieżkę. Z tego względu pożądane jest unikanie przerw w edukacji przed zakończeniem realizowanego cyklu, a wręcz dążenie do uzyskania możliwie starannego wykształcenia. Wymaga to wielu bieżących działań potrzebujących poświęcenia uwagi i oddziaływań o charakterze profilaktycznym każdemu z wychowanków. Drugim kierunkiem ograniczania tego negatywnego zjawiska może być wsparcie poradnicze w podejmowaniu właściwych decyzji dotyczących wyborów edukacyjnych i zawodowych. Może to bowiem urealnić aspiracje uczących się i orientować ich na realizowanie planu kariery. Przerwanie kształcenia u progu dorosłości wiąże się z prawdopodobieństwem przekierowania aktywności na inne zadania typowe dla tego okresu życia, między innymi podjęcie pracy zawodowej, założenie rodziny, w przypadku kobiet – ciąża i urodzenie dziecka. Niestety na długo odwołują one możliwość powrotu na ścieżkę edukacji, a w wielu przypadkach przeorientowują aktywność do obszarów, gdzie już nigdy nie podejmą kształcenia.

Powroty do edukacji inspirowane pracą zawodową

Zderzenie z trudnymi zadaniami okresu adolescencji i wczesnej dorosłości jest tym trudniejsze i bolesniejsze, im niższy jest poziom wykształcenia jednostki. Pomimo że wykształcenie już od wielu lat nie gwarantuje pomyślności zawodowej, jest dla niej niezbędne. Wciąż wiodącym czynnikiem inspirującym do podejmowania nauki jest praca zawodowa, co wynika z dążenia do uzyskania i utrzymania pracy oraz otrzymania awansu zawodowego (Różański 2014, s. 14). Praca zawodowa może zainspirować do kształcenia także osoby bezrobotne, w szczególności długotrwale bezrobotne, pomimo że nie pracują. Perspektywa poprawy trudnej sytuacji związana z zakończeniem kolejnych etapów kształcenia i uzyskiwaniem nowych kompetencji lub osiągnięciem wyższego od aktualnie posiadanego poziomu wykształcenia może być silnym motywatorem. Już samo podjęcie nauki wyzwala bowiem wiele form aktywności i sprzyja kształtowaniu oraz gruntowaniu takich cech, jak samodzielność, odpowiedzialność, organizacja pracy własnej, refleksyjność, podnosi samoocenę, prowadzi do wzrostu aspiracji, inspirowanie do wysiłku, umożliwia poszerzanie kręgów koleżeńskich, jak i prowadzi do uruchamiania wielu mechanizmów aktywizujących nie tylko w zawodowym obszarze. Sprzyja kształtowanej ważnej współcześnie cesze, jaką jest mobilność zawodowa (Furmanek 2008, s. 462) i mobilność terytorialna (Dobrowolska 1980, s. 11).

Umożliwia nabycie większych kompetencji, lepsze usytuowanie w strukturze formalnej, jak i nieformalnej firmy.

Niezależnie od jakości i poziomu wykształcenia osoby, które nie ukończyły edukacji formalnej, trafiają do grona niepracujących (zazwyczaj bezrobotnych) lub zatrudniają się na niższych stanowiskach w strukturze firm, często na niekorzystnych warunkach. Ich zasoby własne związane z pracą zawodową są niskie, dają małe możliwości pozyskania satysfakcjonującej pracy. Zderzenie się z warunkami rynku pracy ujawnia im ograniczenia wynikające z wcześniejszych zaniedbań, jednakże im dłużej trwa przerwa w edukacji, tym mniejsza jest gotowość do powrotu na jej ścieżkę, pomimo że nawet długi okres po wyłączeniu się z kształcenia tego nie wyklucza.

Podjęcie decyzji o powrocie do nauki w okresie dorosłości jest trudne i obciążone licznymi uwarunkowaniami i ograniczeniami, a także bieżącymi trudnościami. Niestety występuje prawidłowość, że im niższe wykształcenie, tym mniejsze szanse na kontynuowanie nauki (Przyszczykowski i Solarczyk-Ambrozik 1995, s. 106). Powroty do systematycznego kształcenia formalnego mają jednak miejsce, co z wielu powodów jest koniecznością w obliczu licznych deficytów ograniczających możliwości wykonywania pracy zawodowej. Wśród znaczących są między innymi niższe kwalifikacje formalne niż w przypadku ukończenia szkoły, niższy zasób kompetencji zawodowych, niższa samoocena i niższe aspiracje zawodowe i życiowe, zagrożenie doświadczeniem kolejnych niepowodzeń i porażek przy poszukiwaniu oraz podejmowaniu zatrudnienia, ograniczone możliwości pozyskania pracy, zerwanie więzów ze środowiskiem kolegów ze szkoły, niemożliwość kształcenia na kolejnym etapie, zagrożenie wykluczeniem społecznym. Ujawniają się one dopiero po trafieniu jednostki na rynek pracy.

Powroty na drogę edukacji zachodzą w licznych przypadkach po wielu latach, już w okresie średniej dorosłości, często po podjęciu i zrealizowaniu wielu różnych zadań rozwojowych, mając za sobą kluczowe rozstrzygnięcia życiowe. Do podjęcia systematycznego kształcenia w okresie, kiedy powinni już mieć za sobą czas gromadzenia zasobów do realizacji zadań życiowych, skłaniają powody osobiste, rodzinne lub zawodowe. Mogą one występować pojedynczo lub łącznie, niekiedy wzajemnie się wzmacniając. Wśród przyczyn osobistych są między innymi niespełnione lub rosnące aspiracje życiowe i zawodowe, rozwijanie własnych zainteresowań, dbałość o opinię członków rodziny, zwłaszcza dzieci, stan zdrowia, dążenie do uzyskania wyższej emerytury. Przyczyny rodzinne wiążą się z zapewnieniem oczekiwanego poziomu życia i rozwoju członków rodziny, poddanie się presji członków rodziny oczekujących na podniesienie statusu społecznego rodziny.

Do licznych uwarunkowań związanych z pracą zawodową zaliczyć można między innymi wymogi formalne pracodawcy warunkujące zatrudnienie, stabilizację pra-

cowniczą lub możliwości zmiany stanowiska pracy lub uzyskanie awansu, dążenie do podniesienia swojego prestiżu w środowisku pracy, stworzenie sobie większych szans na pozyskanie lepszej pracy lub zmianę dotychczasowej, zwiększenie pewności siebie w środowisku pracy i poczucia bezpieczeństwa związanego z zagrożeniem utratą pracy.

Ważne decyzje życiowe są zazwyczaj podejmowane wspólnie z osobami bliskimi lub pod wpływem rodziny. Dotyczy to także podejmowania kształcenia. Tak jak niegdyś trudna sytuacja rodzinna mogła wymusić przerwanie edukacji, tak po latach może wywierać presję na jej wznowienie. Okoliczności każdej ze wspomnianych sytuacji są oczywiście różne. Przerwanie nauki niekiedy było związane z koniecznością skupienia się na opiece nad bliskimi i podjęcia pracy zawodowej ze względów bytowych. W przypadku młodych kobiet dość często rezygnacja z nauki związana była z nieplanowaną ciążą i koniecznością zajęcia się dzieckiem. Po rozwiązaniu wspomnianych problemów pojawia się możliwość realizacji niespełnionej tęsknoty do kształcenia. Sprzyja temu w wielu przypadkach doświadczenie deficytu wykształcenia ujawniającego się w różnych sytuacjach zawodowych jako czynnika warunkującego możliwości osiągnięcia pozycji i prestiżu zawodowego. Rodzi się więc potrzeba powrotu do kształcenia wiążąca się z różnymi motywami – z jednej strony wynikająca z poczucia przydatności wykształcenia do realizacji aspiracji zawodowych, z drugiej – związana z oczekiwaniami członków rodziny, nierzadko kształcących się lub starannie wykształconych dzieci i z trzeciej – związana z dążeniem do zaspokojenia własnych planów, nierzadko zrodzonych już w trakcie przerwy w edukacji.

Do ważnych uwarunkowań propracowniczych należą aspiracje własne, które mogą wzrastać wraz z nabywaniem doświadczeń, a zwłaszcza z osiągnięciem sukcesów zawodowych. Dotyczy to w szczególności osób, które z jakichś powodów wcześniej wyłączyły się z kształcenia pomimo posiadanych zasobów własnych (talent, uzdolnienia, pasje, zdolności organizacyjne lub inne). Potem poprzez powrót na ścieżkę kształcenia stwarzają sobie możliwości awansu zawodowego, jak i osiągnięcia satysfakcji własnej. W inwentarzu aktywności edukacyjnej inspirowanej aspiracjami znajdują się też sytuacje związane z edukacyjnym „rozpędzaniem się”, ze związanym z tym odczuwaniem satysfakcji i sukcesu (zazwyczaj zawodowego), które potęgują dążenie do kształcenia. Towarzyszy temu wcześniej nieznana, coraz większa wiara we własne możliwości, przyjemność związana z uczestniczeniem w procesie kształcenia. W ślad za tym przychodzi awans zawodowy i społeczny, które nie byłyby możliwe bez edukacji. Sam udział w procesie kształcenia także zazwyczaj stymuluje do jej kontynuacji. Edukacja realizowana w dorosłości to edukacja świadoma, ściśle powiązana z doświadczaną rzeczywistością, weryfikowana przez nabyte i nabywane doświadczenia, więc jeśli zostanie podjęta, prowadzi do wielu pozytywnych następstw.

Zakończenie

Edukacja sprzyja realizacji satysfakcjonującej kariery zawodowej i godnemu życiu, przyczynia się do wyższego poziomu samostereowności człowieka (Kohn i Schooler 1986, s. 234). W sferze społecznej „jest głównym mechanizmem demarginalizacji i budowania szans indywidualnych, nie mówiąc już o jej nieprzeliczalnych zasługach w rozwoju i postępie społecznym” (Pilch 2001, s. 131). W odniesieniu do przyszłej lub wykonywanej pracy umożliwia nabywanie kompetencji zawodowych warunkujących powodzenie, sukces. Szczególna wartość prozawodowa edukacji osób dorosłych wiąże się z wdrażaniem do uczenia się, kształtowaniem nawyku kształcenia oraz wskazywaniem źródeł wiedzy i wyposażeniem uczącego się w umiejętności jej pozyskiwania. W Polsce wczesne porzucanie edukacji jest zjawiskiem rzadkim na tle innych krajów europejskich. Nie ma też danych statystycznych na temat liczby osób powracających do edukacji formalnej. Rzadko podejmowane są badania tego negatywnego i niepokojącego zjawiska. Nie znaczy to jednak, że problemu nie ma. Kryzys edukacji formalnej, często wyrażane w środkach masowego przekazu negatywne opinie na temat systemu szkolnego oraz inne liczne i złożone uwarunkowania społeczne, którym on podlega, mogą doprowadzić do spotęgowania w przyszłości stopnia porzucania szkoły.

Praca zawodowa może znacząco przyczynić się do ograniczania tego zjawiska, mocno bowiem interweniuje w życie każdego człowieka, niezależnie od tego, czy aktualnie ją wykonuje, czy też nie pracuje. Wiele z tych licznych oddziaływań znacząco zależy od jej sprzężenia z edukacją. Pracodawcy inspirować aktywność edukacyjną pracownika zazwyczaj pod kątem doskonalenia zawodowego związanego z aktualizowaniem posiadanych kompetencji zawodowych, natomiast rzadziej wymuszają powroty do kształcenia osób, które je niegdyś z różnych przyczyn przerwały. W tym drugim przypadku aktywność edukacyjna inspirowana uzyskaniem zatrudnienia na atrakcyjniejszych warunkach powinna się wiązać z dążeniem pracownika, z jego motywacją i aspiracjami. Te z kolei może wzmacniać praca zawodowa, o ile będzie stanowiła znaczącą wartość dla jednostki zarówno pracującej, jak i bezrobotnej. Wystąpić więc może synergia pracy i edukacji oraz zamierzone lub niezamierzone inspirowanie lub nawet wymuszanie kształcenia. Pracownicy znajdujący się w wieku średnim, mający już duże doświadczenie życiowe, mogą korygować swoje plany zawodowe, co w licznych przypadkach wymaga podjęcia niegdyś zaprzestanej nauki (Czerniawska 2007, s. 171-172). Nastawienie do niej jest na tym etapie już inne niż niegdyś. Towarzyszy temu konieczność pokonania barier wynikających z przerwy w edukacji i przeniesionych z okresu nabytych przed nią doświadczeń, a także obaw związanych z koniecznością znalezienia się w roli sprzed lat, często w gronie osób znacznie młodszych. Może to budzić opór przed powrotem

do kształcenia formalnego, jednakże środowisko pracy może być pomocne przy jego pokonywaniu.

Następstwa powrotu na ścieżkę edukacji są znaczące zarówno dla jednostki, jak i dla firmy. Pracownik potrzebuje do tego przede wszystkim motywacji, natomiast zakład pracy otwartości na aktywność edukacyjną swoich pracowników. Wzajemnie mogą sobie w tym zakresie sprzyjać i się wzmacniać. System kształcenia ustawicznego umożliwia zwieranie luki edukacyjnej, nawet w przypadku, gdy luka pojawiła się dawno. Pożądane jest wykorzystanie tej możliwości.

Bibliografia

- Beck U. (2002), *Spółczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, przeł. S. Cieśla, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Bezrobotni w szczególnej sytuacji na rynku pracy województwa lubuskiego w IV kwartale 2018 roku* (2019), Wojewódzki Urząd Pracy w Zielonej Górze, Zielona Góra.
- Borkowska A. (2013), *Młodzież bez szans? Przeciwdziałanie porzucaniu nauki przez uczniów w krajach Unii Europejskiej*, „Trendy”, nr 3, s. 51-55: www.bc.ore.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=534&from=pubindex&dirids=1&lp=298, 10.03.2019.
- Czerniawska O. (2007), *Szkice z andragogiki i gerontologii*, Wyd. WSHE w Łodzi, Łódź.
- Delors J. (red.) (1998), *Edukacja jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, przeł. W. Rabczuk, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Warszawa.
- Dobrowolska D. (1980), *Praca w życiu człowieka*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa.
- Drucker P.F. (1999), *Spółczeństwo pokapitalistyczne*, przeł. G. Kranas, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Furmanek W. (2008), *Zarys humanistycznej teorii pracy (z perspektywy pedagogiki pracy)*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
- Handy C. (1999), *Głód ducha. Poza kapitalizm. Poszukiwanie sensu w nowoczesnym świecie*, przeł. J. Pieńkiewicz, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław.
- Komisja Europejska (2011), *Dorośli w systemie edukacji formalnej. Polityka i praktyka w Europie*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa.
- Kohn M.L. i Schooler C. (1986), *Praca a osobowość. Studium współzależności*, przeł. B.W. Mach, PWN, Warszawa.
- Kozarzewski P. (2008), *Wykluczenie edukacyjne*, w: *Wykluczeni. Wymiar społeczny, materialny i etyczny*, M. Jarosz (red.), ISP PAN, Warszawa, s. 137-176.
- Krawczyk E. (2011), *Edukacja wobec potrzeb ludzi egzystencjalnego niedostatku społeczeństwa ryzyka*, w: *Bliskość i oddalenie horyzontu racjonalności. Codzienność, nauka, edukacja*, P. Frąckowiak, J. Spętana (red.), „Próby i Szkice Humanistyczne”, t. 5, Wyd. Naukowe UAM, Poznań, s. 351-373.
- Kupisiewicz C. (2003), *Niepowodzenia szkolne*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Milerski B. i Śliwerski B. (red.) (2000), *Pedagogika. Leksykon PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Miś L., Piekus I. (2013), *Porzucanie nauki szkolnej przez uczniów – kontekst europejski*, „Debata Edukacyjna”, nr 6, s. 97-109.

- Pietrasiniński Z. (1996), *Rozwój dorosłych*, w: *Wprowadzenie do andragogiki*, T. Wujek (red.), Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Warszawa, s. 13-35.
- Pilch T. (2001), *Edukacja a społeczne procesy marginalizacji*, w: *Pedagogika społeczna. Tradycja – terażniejszość – nowe wyzwania*, E. Trempała i M. Cichosz (red.), Wszechnica Mazurska w Olecku, Olecko, s. 125-138.
- Piorunek M. (2004), *Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej w okresie adolescencji*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
- Plewka C. (2015), *Kierowanie własnym rozwojem zawodowym. Studium teoretyczne i egzemplifikacje praktyczne*, Wyd. Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
- Przyszczykowski K., Solarczyk- Ambrozik E. (1995), *Zmiana społeczna a kompetencje edukacyjne dorosłych*, Bałtycka Wyższa Szkoła Humanistyczna, Koszalin.
- Robbins S.P. (1998), *Zachowania w organizacji*, przeł. A. Erlich, PWE, Warszawa.
- Różański A. (2014), *Rozwój zasobów ludzkich w organizacji*, Politechnika Lubelska, Lublin.
- Senge P.M. (2006), *Piąta dyscyplina. Teoria i praktyka organizacji uczących się*, przeł. H. Korolewska-Mróż, Oficyna Ekonomiczna Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Szafraniec K. (2011), *Młodzi 2011*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
- Turska E. (2001), *Plany życiowe młodzieży oraz percepcja ich zmiany w sytuacji pozostawiania bez pracy*, w: *Podjęcie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej*, B. Wojtasik (red.), Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 325-334.
- Wilk T., Rzymelka-Frąckiewicz A. (2010), *Jakie wykształcenie – taki los. Bezradność a poczucie odpowiedzialności w kontekście edukacyjnym, społecznym i wychowawczym*, w: *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo. Od teorii do praktyki*, M. Piorunek (red.), Wyd. Adam Marszałek, Toruń, s. 175-190.
- Wołk Z. (2011), *Global and Local Changes on the Modern Labour Market*, Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra.
- Wołk Z. (2017), *Kultura pracy profesjonalisty*, Difin, Warszawa.
- Zaborowski Z. (2001), *Problemy psychologii życia*, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa.

ROLA PRACY ZAWODOWEJ W POWRACANIU NA DROGĘ EDUKACJI OSÓB PRZERWAJĄCYCH KSZTAŁCENIE

STRESZCZENIE: Celem artykułu jest ukazanie znaczenia pracy zawodowej w powrotach do edukacji osób, które jej zaprzestały bez ukończenia. Przerwanie edukacji, niezależnie od okoliczności, w jakich do tego doszło, pozostawia wielorakie konsekwencje w dalszym przebiegu życia, w szczególności dotyczące pracy zawodowej. Niższe, zwłaszcza niepełne wykształcenie powoduje trudności na rynku pracy, w szczególnych przypadkach prowadzi do doświadczania bezrobocia lub do podejmowania zatrudnienia na mniej korzystnych warunkach pracy i płacy. Praca zawodowa jednakże, pomimo że osobom, które przerwały edukację, ogranicza możliwości zatrudnienia, inspiruje do powrotu na ścieżkę kształcenia, niekiedy wręcz wymusza podejmowanie nauki. Pracodawca może więc stymulować aktywność edukacyjną swoich pracowników i stosować czynniki motywujące do nauki, jak i stwarzać możliwości jej podejmowania także w odniesieniu do osób mniej wykształconych, w tym niemających ukończonej szkoły. Jest to trudne zadanie, gdyż pracownicy, którzy bez zakończenia edukacji wyłączyli się z niej, są najmniej zainteresowani nauką. Ich powrót do kształcenia poza podniesieniem kompetencji formalnych i nieformalnych może się przyczynić do ich większej gotowości do nauki, co sprawi, że chętniej i z większym zaangażowaniem będą brali udział w różnych formach szkolenia pracowniczego, będącego nieodłącznym elementem każdego nowoczesnego zakładu pracy.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja, kształcenie formalne, praca zawodowa, pracownik, porzucenie kształcenia, wznowienie kształcenia.

THE ROLE OF PROFESSIONAL WORK IN RETURNING TO AN EDUCATION PATH BY PEOPLE WHO HAVE INTERRUPTED THEIR EDUCATION

SUMMARY: The aim of the article is to show the importance of professional work in the process of returning to education by people who had stopped it prior to completion. The interruption of education, regardless of the circumstances in which it took place, results in multiple consequences in the further course of life, particularly at work. Lower, especially incomplete, education causes difficulties in the labour market, and in some cases may lead to unemployment or to taking up jobs with less favorable working and payment conditions. Despite the fact that the employment opportunities of people who have interrupted their education are limited, professional work inspires to return to the path of education, it sometimes even enforces taking up learning activities. Thus, employers can stimulate the educational activities of their employees by using various factors to motivate learning and by creating opportunities to take up such educational activities by people who are educated at a lower level or have not completed their education. It is a difficult task, because employees who have excluded themselves from education are the least interested in learning. Their return to education, apart from improving formal and informal skills, may contribute to their greater readiness for learning. It can make them more willing and engaged to participate in various forms of employee training, which is an inherent element of every modern workplace.

KEYWORDS: education, formal education, professional work, employee, disruption of education, continuation of education.